

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 71, Haziran 2018, s. 365-373

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

10.04.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

15.06.2018

Doç. Dr. Cihat YAŐAROĐLU

Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakóltesi, Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji AD
cyasaroglu@bingol.edu.tr

Arş. Gör. Mehmet Siyabend KAYA

Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakóltesi, Psikoloji Bölümü, Geliřim Psikolojisi AD
mehmetsiyabendkaya@gmail.com

Arş. Gör. Musa BOZKURT

Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakóltesi, Psikoloji Bölümü, Uygulamalı Psikoloji AD
mbozkurt@bingol.edu.tr

KİŞİSEL SORUMLULUK ÖLÇEĞİ (KSÖ)'NİN TÜRKÇE UYARLAMASI: GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI*¹

Öz

Okullarda öğretilmesi gereken en temel değerlerden biri olarak görölen sorumluluk, “kişinin kendi düşünce, duygu ve davranışlarını tanımlama ve düzenleme yeteneğinin yanı sıra; tercihlerinin ya da bireysel ve sosyal açıdan yaptıklarının sonuçlarına ilişkin hesap verilebilirlikte isteklilik” olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmada da amaç, Mergler (2007) tarafından geliştirilen Kişisel Sorumluluk Ölçeği (KSÖ)'ni Türkçe'ye uyarlamaktır. Çalışma grubunu 346 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Yazardan gerekli izinler alındıktan sonra ölçeğin Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır. Gerekli işlemlerden sonra ‘denemelik form’ hazırlanmış ve uygulanmıştır. Ölçeğin geçerlik, güvenirlilik çalışmaları için AFA ile DFA ve cronbach alpha iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Yapılan AFA sonucunda üç faktörlü bir yapıda olduğu belirlenen ölçeğin toplamda 11 maddeden oluştuğu görölmüştür. Toplam varyansın % 52.135'ini açıkladığı ve öz değerinin % 6 olduğu görölmüştür. AFA'ya ilişkin modelin doğrulanması için DFA yapılmıştır. Yapılan analizlerde χ^2/sd (2.79) oranı mükemmel uyum göstermiştir. DFA'da uyum indekslerine

¹ Bu makale "International Congress on Turkish Geography Social Sciences Research II" adlı kongrede 20-22 Nisan 2018'de Alanya'da sunulmuştur.

bakılmış ve RMSA .70, GFI .94, AGFI .90, RMR .70, SRMR .06 ve CFI .87 değerlerinin ölçeğin geçerli bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Kişisel sorumluluk, Değer, Ölçek uyarlama

THE TURKISH ADAPTATION OF PERSONAL RESPONSIBILITY SCALE (PRS): STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Abstract

The responsibility that is seen as one of the most basic values that should be taught to schools is defined "the ability to define and organize one's own thoughts, feelings and behaviours; as a willingness to account for the consequences of their choice or personal and social well-being ". The purpose of this research is adapting to Turkish the Personal Responsibility Scale (PRS) developed by Mergler (2007). The working group is composed of 346 university students. After obtaining the required permissions from the author, the scale was translated into Turkish. After the necessary procedures, a 'test form' has been prepared and implemented. Confirmatory factor analysis (CFA), Exploratory Factor Analysis (EFA) and Cronbach Alpha internal consistency coefficients were examined for validity and reliability studies of the scale. As a result of the exploratory factor analysis, it was observed that the scale had a total of 11 items which were determined to be a three-factor structure. 52.135% of the total variance explained and the eigenvalues was found 6%. In the confirmatory factor analysis, the resulting structure was tested. CFA was conducted to confirm the model for EFA. The χ^2 / sd (2.79) ratio showed excellent agreement in the analyzes made. In the CFA, compliance indices were examined and RMSA .70, GFI .94, AGFI .90, RMR .70, SRMR .06 and CFI .87 values were found to be valid.

Keywords: Personal responsibility, Value, Scale adaptation

*Bu çalışma, Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. **Proje No:** BAP-FEF.2016.00.014

GİRİŞ

Kişisel sorumluluk, bireyin davranışlarının bilincinde olması ve davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Özen, 2013). Mergler'e (2007) göre kişisel sorumluluk kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını tanımlama ve düzenleme yeteneği ve ortaya çıkan bireysel ve toplumsal sonuçlardan kendisini sorumlu tutmaya istekli olmasıdır. Glover'a (1970) göre birey özgür iradesi ile sergilediği davranışlarının sorumluluğunu hukuki ve etik açıdan üstlenmelidir. Watson (1996) kişinin yaşamını yönlendirme, bu yaşamın niteliğini ve tarzını belirleme konusunda sorumluluğun önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Roemer (1993) ise, kişinin tercihlerini ve özgür iradesini kişisel sorumlulukla ilişkilendirmiştir.

Okullarda öğretilmesi gereken temel iki değerden birisi olarak gördüğü sorumluluğu Lic-kona (2009), "tepki verme yeteneği" şeklinde tanımlamaktadır. Başkalarına yönelme, dikkatlerini başkalarına yöneltme, taleplerini aktif bir şekilde giderme olarak tanımlanabilir. Ayrıca sorumluluk, toplum içinde birbirimize karşı takınmamız gereken olumlu zorunlulukları vurgulamaktadır.

Mergler (2007) sorumluluğu, “kişinin kendi düşünce, duygu ve davranışlarını tanımlama ve düzenleme yeteneğinin yanı sıra; tercihlerinin ve bireysel ya da sosyal açıdan yaptıklarının sonuçlarına ilişkin hesap verilebilirlikte isteklilik” olarak tanımlamaktadır.

Mergler’e (2007) göre kişisel sorumluluk dört bileşenden oluşmaktadır: a. Kişinin duygu ve düşüncelerinin farkında olması ve bunlar üzerinde kontrol sahibi olması, b. Nasıl davranacağı konusunda farkındalığa ve kontrole sahip olması, c. Sergilenen davranışın ve davranıştan ortaya çıkan sonucun sorumluluğunu alma konusunda istekli olması, d. Davranışın başkaları üzerinde oluşturduğu etkinin farkında olması ve bu konuyla ilgilenmesi. İlk iki bileşen *üst biliş* ile üçüncü bileşen *hesap verme sorumluluğu* ile dördüncü bileşen ise *sosyal sorumluluk* ile ilişkilendirilmektedir

Üst biliş, birbiriyle yakından ilişkili iki bileşen içerir: birincisi kişinin bilişsel stratejilerini bilmesi; ikincisi bu bilgiyi izlemesi, düzenlemesi, kontrol etmesi, öğrenme ile ilgili etkinliklerin planlanması ve uygulanmasıdır (Devlin, 2002).

Hesap verme sorumluluğu, kişinin eylemleri ile ilgili yasal olarak sorumluluk alabilmesi ve yetkili mercilere hesap verebilmesini ifade etmektedir (Gregory, 1995).

Sosyal sorumluluk ise, iç hukukta yer alan ilkeler nedeniyle başkalarına yarar sağlayan davranışlar sergilemeyi içerir (Collins, Gleason ve Sesma, 1997’den akt. Mergler, 2007).

Literatür incelendiğinde sorumluluk ile ilgili çeşitli ölçekler geliştirildiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Li ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen ve Filiz ve Demirhan (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeğidir. Bu ölçek beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin bireysel ve sosyal sorumluluk modelini kullanarak değerlendirme yapmaları amacıyla uyarlanmıştır (Filiz ve Demirhan, 2015). Sorumluluk ile ilgili geliştirilen bir diğer ölçek Sing ve Adder (2001)’in geliştirdiği ve Doğan (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10’dur. Söz konusu ölçek üniversite öğrencileri için standardize edilmiş ve psikometrik özellikleri değerlendirilmiştir (Doğan, 2015). Özen (2013) tarafından geliştirilen Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeği ise sorumluluk duygusunu ve sorumluluk davranışını ölçen iki alt boyuttan oluşmaktadır. Genel olarak birçok amaçla kullanılabilen bu ölçek özellikle ortaokul öğrencilerine yönelik geliştirilmiştir (Özen, 2013).

Görüldüğü üzere sorumluluk duygusu ile ilgili az sayıda Türkçe ölçek bulunmakta, doğrudan kişisel sorumluluğu ölçen bir ölçek ise bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı Mergler (2007) tarafından geliştirilen Kişisel Sorumluluk Ölçeğini Türkçe’ye uyarlamak ve psikometrik özelliklerini değerlendirmektir. Bu doğrultuda ölçeğin yapı geçerliği analiz edilmiş; Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmış, iç güvenirlik katsayısı (Cronbach Alfa) incelenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-18 öğretim yılında Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Bu eksende AFA ve DFA için toplam 346 (Erkek: 143, Kadın: 203) öğrenciden veri toplanmıştır. Elde edilen veriler üzerinden AFA ve DFA yapılarak süreç tamamlanmıştır.

Kişisel Sorumluluk Ölçeği

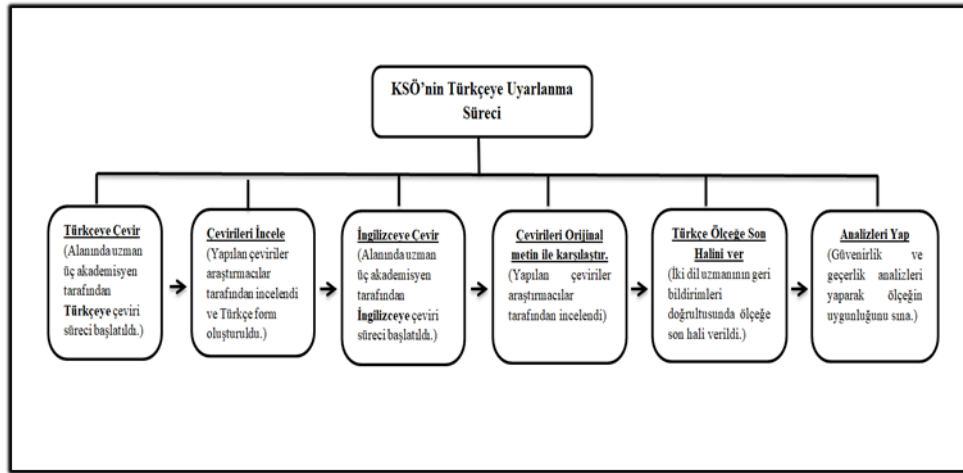
Kişisel Sorumluluk Ölçeği, Mergler (2007) tarafından geliştirilmiştir. Dörtlü likert tipi 100 sorudan oluşan ilk ölçek 513 kişilik bir örnekleme uygulanmıştır. Toplam 100 maddenin olduğu havuzdan yapılan çalışmalar sonucunda 30 madde ve iki faktörden oluşan bir yapı elde edilmiştir. 17 maddeden oluşan birinci faktör için yapılan DFA sonuçlarına göre $x^2 / sd = 1.03$ (118.46/117); $p = .445$ elde edilmiştir. Yine birinci faktöre ait iç tutarlılık katsayısı da .87 olarak bulunmuştur. İkinci faktörde ise 13 madde yer almaktadır. İkinci faktör için yapılan DFA'da $x^2 / sd = 1.039$ (63.378/61); $p = .393$ bulunmuştur. İç tutarlılık katsayısı ise .79 olarak hesaplanmıştır. Yazar birinci faktörü “bilgi ve düşünüşün öz kontrolü”, ikinci faktörü ise “davranışın öz kontrolü” şeklinde isimlendirmiştir.

Ölçeğin Türkçe Formunun Oluşturulması

Ölçeğin Türkçe formunun oluşturulması için öncelikle özgün ölçeği geliştiren yazar ile iletişime geçilmiş ve uyarlama süreci için kendisinden e-posta yoluyla gerekli izinler alınmıştır. Ölçeğin İngilizce versiyonu alanında uzman üç akademisyen tarafından önce Türkçeye çevrilmiştir. Yapılan bu çeviriler araştırmacılar tarafından karşılaştırılmış ortak bir Türkçe form oluşturulmuş ve sonrasında bu form alanında uzman üç farklı akademisyene İngilizceye çevirmeleri için verilmiştir. Geri çevirme işlemi gerçekleştirilen formlar yine araştırmacılar tarafından incelenmiş ve orijinal metin ile karşılaştırılmasının ardından iki dil uzmanı eşliğinde gerekli düzeltmeler yapılarak ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı ile Lisrel 8.51 paket programı kullanılmış, sonuçların yorumlanmasında anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Geçerlilik çalışmalarını doğrultusunda uyarlanan ölçeğin Türkiye kültüründeki yapısı hakkında bilgi sahibi olabilmek için AFA yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin incelenmesinde öncelikle AFA yapılmış, sonrasında elde edilen yapının geçerli olup olmadığını doğrulanması amacıyla DFA ile test edilmiştir. Son olarak ölçeğin iç güvenilirlik hesaplaması için Cronbach Alpha testine bakılmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanma süreci şekil 1’de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Şekil 1. *Kişisel sorumluluk ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanma süreci*

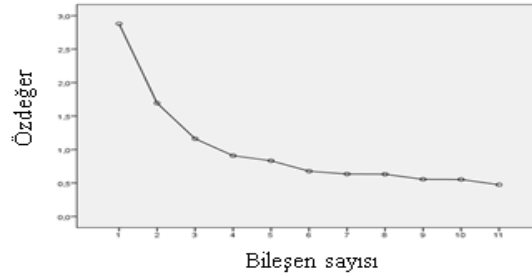
BULGULAR

Ölçeğin geçerliğine ilişkin bulgular

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin yapılan çalışmada AFA ve DFA için toplam 346 (Erkek: 143, Kadın: 203) öğrenciden veri toplanmıştır. İlk aşamada verilerin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesi öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ile Barlett Küresellik Testi yapılmıştır. Örneklemin faktör analizi için uygunluğunun belirlenmesinde kullanılan (Büyüköztürk, 2012) KMO değerinin yüksekliği, ölçme aracındaki her bir değişkenin diğer değişkenler tarafından ne kadar iyi bir biçimde yordanabileceğini ifade etmektedir. KMO'nun .70 ile .80 arasında olması orta, .80 ile .90 arasında olması iyi, .90 ve üzerinde olması ise mükemmel olduğunu göstermektedir (Field, 2009). Bu çalışmadaki KMO değeri .76 olarak görülmüştür. Böylelikle elde edilen KMO değerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir. Ayrıca Barlett Küresellik Testinden elde edilen sonucun da $[\chi^2=721,049; p<0.01]$ anlamlı olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar bu aşamada veri setinin AFA için uygun olduğunu göstermektedir.

Açımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular

KSÖ'nin faktör yapısının test edilmesinde öncelikle AFA yapılmıştır. Madde faktör yüklerinin en az .32 olmasına, bunula birlikte iki farklı faktörde yeterli yük değerine sahip olan maddelerde ise aradaki farkın .10 ve üzeri olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2012; Tavşancıl, 2010). Bu ölçütler doğrultusunda faktör analizine 30 madde ile başlanmış, sonrasında ölçme aracından 19 madde çıkarılmış ve toplamda 11 maddelik form elde edilmiştir. Ayrıca maddelerin özdeğeri birden büyük üç boyut altında toplandığı görülmüştür. Ölçeğin faktör yapısını gösteren yamaç grafiği (scree plot) aşağıda, Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1. *Kişisel sorumluluk ölçeği yamaç grafiği*

Yorumlanabilirliğin artmasında ve değişken kümelerin tanımlanmasında faktör döndürme işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu işlemin gerçekleşmesiyle birlikte hangi maddelerin, hangi faktörler arasında daha fazla yüke sahip olduğu daha kolay yorumlanabilmektedir. İstatistiksel anlamda faktörlerin düşük korelasyona sahip olması, bir diğer ifade ile faktörlerin birbirlerinden bağımsız dağılması halinde Varimax dik döndürme yöntemi kullanılmaktadır (DeVellis, 2014). Bu çalışmada da faktörler arasındaki korelasyon değerlerinin düşük olması Varimax dik döndürme yönteminin kullanımını gerektirmiş ve sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. *KSÖ açımlayıcı faktör analizi sonuçları.*

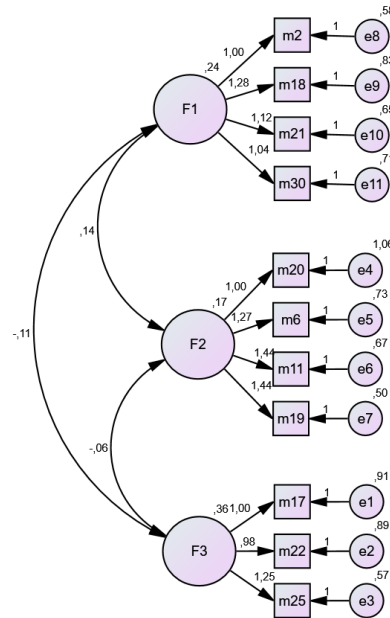
Maddeler	Farkındalık	Öz Kontrol	Sosyal Duyarlılık	Faktör Ortak V.
Ben çok düzenli bir insanımdır.	.78			.65

Genellikle hedefime odaklanırım ve beni hedefimden uzaklaştıracak hiç bir şeye izin vermem.	.68.	.55
Bir yere gittiğimde götürmem gereken malzemeleri önceden hazırlarım.	.61	.42
Bir sorun yaşadığımda o sorunu aktif bir şekilde çözmeye çalışırım.	.55	.39
Başım belaya bile girecekse bu durum başkasını değil beni ilgilendirir.	.70	.52
Yaşamımda başarılı olup olmamak benim seçimimdir.	.66	.48
Geleceğimden esas sorumlu olan benim.	.64	.48
Nasıl davranacağıma ben karar veririm.	.60	.53
Sinirlendiğim zaman insanlara bağırırım.	.76	.58
Bazen kaba ve çılgın olur başkalarının hoşlanmayacağı şeyler yaparım.	.74	.56
Davranışlarımı kontrol edemem.	.70	.59
Özdeğer	2.88	1.70
Varyans %	26.17	15.40

Sonuç olarak AFA sonrasında 11 madde ve 3 alt boyut oluşmuştur. Alt boyutların isimlendirilmesinde Mergler (2007)'in isimlendirmesine benzer olarak birinci alt boyut için “sosyal duyarlılık”, ikinci alt boyut için “farkındalık” ve üçüncü alt boyut “öz kontrol” olarak isimlendirilmiştir. Ölçekteki maddelerin 1. faktör yükleri .55 ile .78; 2. faktör için .60 ile .70 ve 3. faktör için .60 ile .70 arasında değişim gösterirken, ölçeğin açıkladığı toplam varyans oranı %52.13 olarak belirlenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulgular

Açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen modelin uygunluğunu belirlemek amacıyla DFA yapılmıştır. Ölçek geliştirme veya uyarlamada DFA, önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının, bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek amaçlı bir analiz olup yapı geçerliliğini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Çokluk vd., 2010: 275).

Şekil 2. KSÖ için doğrulayıcı faktör analizine ilişkin diyagram

Kişisel Sorumluluk Ölçeğine (KSÖ) ilişkin modelin yapı bakımından doğruluğunu test etmek için DFA yapılmıştır. İlk bakılan değer olan t değerinin .05 düzeyinde manidar olduğu

görülmüştür ($p = .04$). Parametre tahminleri, eğer t değeri 1.96'yı aşarsa .05 düzeyinde manidardır (Çokluk vd., 2014). Ölçeğin yapısal uyumunu test etmek için bakılan ikinci uyum indeksi olan χ^2 / sd oranı hesaplanmıştır ($114.77 / 41 = 2.79$). Literatürde bu değerin 3'ün altında olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Çokluk vd., 2014).

Modelin uyum indeksleri için ayrıca RMSEA, GFI, AGFI, CFI, RMR ve Standardize edilmiş RMR değerlerine bakılmış ve bu değerler Tablo.2'de verilmiştir.

Tablo 2. DFA uyum indeksleri ve kabul aralıkları [Kaynak (Büyüköztürk, Akgün, Kahveci, & Demirel, 2004; Çokluk vd., 2014; Doğan & Başoğlu, 2010)]

	Kabul için kesme noktaları	BSÖ değeri	Karar
χ^2 / sd	$\leq 3 =$ mükemmel uyum	2.79	Mükemmel uyum
RMSEA	$\leq .07 =$ iyi uyum	.07	İyi uyum
GFI	$\geq .90 =$ mükemmel uyum	.94	Mükemmel uyum
AGFI	$\geq .90 =$ iyi uyum	.90	İyi uyum
CFI	$\geq .90 =$ mükemmel uyum	.87	Zayıf uyum
RMR	$\leq .05 =$ mükemmel uyum	.07	Zayıf uyum
SRMR	$\leq .08 =$ mükemmel uyum	.06	mükemmel uyum

Tablo 2'de gösterildiği şekli ile CFI ile RMR değerlerinin kabul edilebilir sınırdan olmadığı, bu değerlerin dışındaki uyum indekslerinin ise kabul edilebilir düzey ve üstü olduğu görülmektedir. GFI ve SRMR mükemmel uyuma, AGFI ve RMSEA ise iyi uyuma işaret etmektedir.

KSÖ'nin güvenirliliği için iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Chronbach alpha değeri birinci faktör için .63, ikinci faktör için .63 ve üçüncü faktör için .62; ölçeğin tümü için .62 olarak bulunmuştur. Bu değerler de ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Can, 2014).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada, bireylerin sorumluluk düzeylerini belirlemek amacıyla orijinali Mergler (2007) tarafından geliştirilmiş (KSÖ) Türkçeye uyarlanması için geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle Türkçeye uyarlaması kapsamında maddelerin hedef dile çevrilmiş ve üniversite öğrencilerinden oluşan 346 kişi üzerinden ölçeğin geçerlilik ve güvenirliliği incelenmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek için önce AFA uygulanmıştır. Yapılan incelemeye göre KSÖ 11 madde ve 3 alt boyuttan oluşmakta, ölçekteki maddelerin faktör yükleri .55 ile .78 arasında yer almakta ve üç faktörlü yapı toplam varyansın % 52.13'ünü açıklamaktadır.

Elde edilen yapının doğrulanması amacıyla DFA yapılmıştır. DFA analizlerde χ^2/sd (2.79) oranı mükemmel uyum göstermiştir. DFA'da uyum indekslerine bakılmış ve RMSA .70, GFI .94, AGFI .90, RMR .70, SRMR .06 ve CFI .87 değerlerinin ölçeğin geçerli bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin iç güvenirlilik katsayısı birinci faktör için .63, ikinci faktör için .63 ve .62 tümü için .62 olarak hesaplanmış ve bu da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Yapılan analizlere göre KSÖ'nün bireylerin genel olarak kişisel sorumluluk düzeylerinin belirlenmesinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir. Farklı yaş

gruplarının kişisel sorumluluk düzeyini ölçmek için araştırmacılar tarafından kullanılması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (17. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Kahveci, Ö., & Demirel, F. (2004). Güdülenme ve öğrenme stratejileri ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 207–239.
- Can, A. (2014). SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi. Ankara: Pegem Akademi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi.
- DeVellis, R.F. (2014). Ölçek geliştirme: Kuram ve uygulamalar (T.Totan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Devlin, M. (2002). Taking Responsibility For Learning Isn't Everything: A Case For Developing Tertiary Students' Conceptions of Learning. *Teaching in Higher Education*, 7(2), pp. 125-138.
- Doğan, U. (2015). Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10'un Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(1). ss. 163-170
- Doğan, N., & Başokçu, T. O. (2010). İstatistik tutum ölçeği için uygulanan faktör analizi ve aşamalı kümeleme analizi sonuçlarının karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1(2), 65–71.
- Field, A. P. (2009). *Discovering statistics using SPSS: And sex and drugs and rock 'n' Roll* (third edition). London: Sage publications.
- Filiz, B., Demirhan, G. (2015). Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği'nin (BSSÖ) Türk Diline Uyarlanma Çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*. 26 (2), ss. 51–64
- Glover, J. (1970). *Responsibility*. London: Routledge & Kegan Humanities Press.
- Gregory, R. (1995). *Accountability, Responsibility And Corruption: Managing The Public Production Process*. Boston, J. (Ed.). *The State Under Contract*. Wellington: Bridget William Books. p. 56-77.
- Lickona, T. (2009). *Educating for character how our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Mergler, A. (2007). *Personal Responsibility: The Creation, Implementation, and Evaluation of a School-Based Program*. Yayınlanmamış Doktora Tezi). Queensland University of Technology, Australia.
- Özen, Y. (2013). Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği ve Geçerliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. Sayı:7 ss: 343-35.
- Tavşancıl, E. (2010). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi (4.baskı). Ankara: Nobel yayın Dağıtım.

Roemer, J. E. (1993). A Pragmatic Theory of Responsibility for the Egalitarian Planner. *Philosophy & Public Affairs*. 22(2). pp. 146-166.

Watson, G. (1996). Two Faces of Responsibility. *Philosophical Topics*. 24(2). pp. 227-248.